HÌNH TƯỢNG NGỰA THẦN TRONG THẦN THOẠI ẤN - ÂU

NGÔ VĂN DOANH

Trong số gia súc, ngựa là con vật không chỉ đã được con người thuần dưỡng và nuôi sớm nhất, mà còn có một vị trí quan trọng đặc biệt đối với đời sống của nhiều dân tộc trên thế giới. Không chỉ vậy, mà đã từ rất lâu rồi, trong đời sống văn hóa của con người, ngựa là con vật biểu tượng cho lòng trung thành và tận tụy, cho tài lộc và thành công, cho tự do và kiêu hãnh; ngựa là con vật biểu tượng cho vẻ đẹp mạnh mẽ, sung mãn, thanh nhã, hiền lành và tinh khiết... Thế nhưng, chỉ ở những tộc người Ấn - Âu cổ ở vùng Tiểu Á hay vùng Đông Nam châu Âu, tức ở những tộc người đầu tiên thuần dưỡng, nuôi và sử dụng ngựa, mới có và còn giữ lại được trong kho tàng thần thoại của mình những hình ảnh và biểu tượng nguyên thủy nhất và đầy đủ nhất gắn với con vật đặc biệt này.

Kể từ khi được thuần dưỡng (khoảng 6.000 năm trước đây), do có vị trí đặc biệt và vai trò to lớn trong đời sống kinh tế và trong sinh hoạt hàng ngày (đặc biệt là trong việc vận chuyển và đi lại), nên, trong thần thoại của hầu hết các dân tộc Ấn-Âu cổ, con ngựa đã trở thành biểu hiện hay hình tượng của hàng loạt các vị thần. Và, một trong những vị thần ngựa đó là hai anh em sinh đôi, hai vị thần song sinh và cùng với họ là hai vị tổ - hai thủ lĩnh huyền thoại của bộ tộc, xuất hiện dưới dạng hai con ngựa. Ví dụ, trong thần thoại Ấn Độ thời Vệ Đà, hai anh em sinh đôi Asvin (theo tiếng Ấn cổ, có nghĩa là "song sinh", "do ngựa sinh ra"…) là hai vị thần bầu trời có chức năng gìn giữ và bảo vệ ánh sáng của thế gian. Sáng sáng, được thần Bình minh Usas đánh thức dậy, hai anh em Asvin lên cỗ xe ngựa vàng (hay chiếc thuyền trăm mái chèo) bay lên bầu trời để tháp tùng thần Mặt trời Surya. Nhiệm vụ của hai thần là xua tan bóng tối để ánh sáng ban ngày bao trùm khắp vũ trụ. Các bài Thánh kinh Vệ Đà ca tụng hai Asvin là vị thần luôn cứu giúp con người trong hoạn nạn, là vị thần ban ánh sáng, tài lộc, sức khỏe, hạnh phúc, con cái, ngựa, bò… cho con người. Không phải ngẫu nhiên mà, trong bộ kinh Rigveda, có tới 54 bài Thánh ca dành riêng cho hai Ashvin (chỉ đứng sau ba vị thần Indra, Agni và Soma và trên cả thần Mặt trời Surya).

Rất có thể, như các nhà khoa học đã chứng minh, một trong những biến thể của vị thần hình ngựa trong hệ thống thần thoại Ấn - Âu là thần Sấm, ngồi trên mình ngựa hay trong cỗ xe chiến mã. Ví dụ, trong thần thoại của các dân tộc Slavơ, thần Sấm (Perun) được thể hiện là một người đàn ông trung niên cường tráng, có bộ râu dài, cầm trong tay chiếc rìu hay mũi tên và cưỡi trên lưng ngựa hay ngồi trên cỗ xe ngựa. Cùng chức năng như thần Perun, có thần sấm Chớp và Mưa gió (Perkunas) trong thần thoại các dân tộc vùng biển Bantich và Bắc Âu…

Một điểm chung nữa trong thần thoại các dân tộc Ấn - Âu là hình tượng thần Mặt trời trên chiếc chiến xa ngựa kéo và mặt trời được thể hiện dưới hình dạng chiếc bánh xe. Và, một trong những hình ảnh tiêu biểu nhất và đẹp nhất là cỗ xe thất mã của thần Mặt trời (Surya) trong thần thoại Ấn Độ, mà một trong những khúc ca của kinh Rigveda đã mô tả và ngợi ca:

"...Như những ngọn lửa bừng bừng cháy,
Thần đi nhanh quá và oai hùng quá, hỡi thần Surya.
Thần làm ra ánh sáng rạng rỡ của cõi trời,
Thần rọi thấu các thần, thần rọi thấu loài người...
Bảy con ngựa hồng tía kéo chiếc xe cho thần,

Hình tượng ngựa thần (văn hóa Ấn - Âu) - Ảnh: Tác giả cung cấp

Thần có bộ tóc sáng rực. Thần nhìn rất xa, Surya ơi!...".

Hình ảnh của một vị thần ngựa còn lưu lại ở hình ảnh "bà chúa Ngựa" Potvia (trong vai trò là "bà chúa Thú rừng") của thần thoại Hy Lạp, ở "bà chủ những con ngựa cái hưng vượng" (Drvaspa) của thần thoại Ấn Độ, nữ thần ngựa cái Epona của thần thoại Keltơ … Cũng có thể thấy quan niệm của vùng Tiểu Á về nữ thần trên mình ngựa đã được kể lại trong các truyền thuyết Hy Lạp về các nữ binh Amazôn.

Những câu chuyện về những con ngựa huyền thoại được biết đến khá nhiều trong các thần thoại Ấn Độ, Keltơ và Slavơ cổ đại. Có thể thấy, những mối tương quan song hành với quan niệm Ấn - Âu chung về những con ngựa của thần linh trong các nghi lễ hiến tế ngựa, như: lễ tế ngựa (asvameda) của Ấn Độ cổ đại, lễ thức Equus October (ngựa tháng Mười) của người La Mã và những nghi lễ tượng tự của người Slavơ và người Đức. Theo quan niệm của người Ấn cổ, Asvameda có ý nghĩa và tác dụng vô cùng lớn, đến mức, như các kinh Vệ Đà cho biết, nếu ai làm được 100 hiến tế này thì có thể lật đổ được vị thần tối thượng Indra và lên ngôi chúa tể của vũ trụ. Còn các Upanishad thì gắn Asvameda với việc tạo lập ra vũ trụ từ thân thể con ngựa hiến tế… Chính vì vậy, không phải ngẫu nhiên, tên của ngựa lại hay được dùng để đặt tên cho "cây vũ trụ" hay "cây thế giới". Ví dụ, trong thần thoại của các dân tộc Skandinavơ, cây vũ trụ được gọi là Iggdrasil, có nghĩa là con ngựa Igga, hay con ngựa của thần tối thượng Odin. Có thể thấy, điều tương tự như vậy trong câu chuyện của thần thoại Ấn Độ về cây vũ trụ. Trong câu chuyện thần thoại của Ấn Độ, cây vũ trụ được gọi là Ashvattha, có nghĩa là chuồng ngựa.

Một loạt quan niệm thần thoại và nghi thức liên quan đến ngựa, như biểu tượng ngựa ở cây vũ trụ, hiến tế ngựa… tương tự như của người Ấn - Âu cổ, còn có mặt ở các dân tộc Trung Á, thuộc nhóm ngữ hệ Altai.

Như vậy, có thể dễ dàng nhận thấy, đã từ rất xa xưa, hình tượng con ngựa đã chiếm một vị trí đặc biệt trong hệ thống thần thoại của các dân tộc Ấn - Âu cổ. Và, theo các nhà nghiên cứu, trong quá trình thiên di đi các nơi của các dân tộc Ấn - Âu cổ vào thiên niên kỷ thứ hai trước Công nguyên, từ những trung tâm cư trú của mình ở vùng Tiểu Á hay vùng Đông - Nam châu Âu, một số hình tượng liên quan đến con ngựa, như ngựa thần "thiên mã" có cánh, ngựa Peganus của thần thoại Hy Lạp đã được lan tỏa ra nhiều nơi và nhiều khu vực trên thế giới./.

N.V.D